

Muzeul Cărții – inovații în promovarea patrimoniului documentar

Veronica COSOVAN,
Biblioteca Națională a
Republicii Moldova

Abstract: Autoarea abordează o nouă formă inovațională de promovare și valorificare a patrimoniului documentar al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova – crearea Muzeului Cărții în cadrul secției Carte veche și rară. Este o experiență unică și inedită pentru domeniul biblioteconomic din Republica Moldova ce ar putea diversifica funcțiile tradiționale ale bibliotecii. Funcția de conservare a patrimoniului cultural, esența căreia este de a păstra totalitatea documentelor colectate, ar putea deveni funcție memorială, deoarece prin conservarea patrimoniului este posibilă transmiterea acestuia generațiilor următoare.

Cuvinte-cheie: Muzeul cărții; patrimoniu cultural; conservare.

Abstract: The author presents a new and innovative form of promotion and valorification of the documentary patrimony of the National Library of the Republic of Moldova – the creation of the Book Museum within the Old and Rare Books Section. It is a unique and new experience for the libraries in the Republic of Moldova that diversifies the traditional functions of the library. The function of preservation of the cultural heritage, the essence of which is to keep safe all the collected documents, also become a memorial function. The preserved patrimony is transmitted to the following generations.

Keywords: The Museum of the Book; cultural heritage; conservation.

Particularitatea epocii actuale este marcată de două mari transformări: prima se referă la procesul de formare a unei noi paradigme culturale, pe când cea de-a doua vizează dezvoltarea galopantă a domeniului comunicațiilor tehnologice. Metamorfozele sociale s-au răsfrânt și asupra bibliotecii, resimțite puternic nu doar asupra întregului sistem de resurse al bibliotecii, dar și asupra rolului bibliotecii pentru societate, prin extinderea și deversificarea funcțiilor ei. Schimbările în cauză generează noi modele de dezvoltare a bibliotecii, care asigură viabilitatea aces-

teia ca instituție multifuncțională în contextul unei societăți a cunoașterii integrate și contribuie totodată la schimbarea percepției societății moderne, prin crearea imaginii pozitive, datorită accesului gratis la resursele sale și nu numai.

Creșterea colecțiilor patrimoniale de unicat, interesul și grija față de valorificarea patrimoniului documentar contribuie la conturarea unei noi funcții a bibliotecii: cea memorială, care în ultimii 10 ani este tot mai des abordată de către specialiștii în domeniu. Această nouă funcție este generată de cercetarea științifică și valorificarea

patrimoniului documentar, realizată cu profesionalism de către bibliotecari. În incinta Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (BNRM), a fost conceput și des-

chis la 14 iunie 2018 *Muzeul Cărții*. Deschiderea a avut loc în cadrul Simpozionului internațional „Valori bibliofile”, ediția a XXVII-a.

Foto. 1. „Muzeul Cărții”

La deschidere a participat și reprezentantul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, dl Andrei Chistol, secretar de stat. Primii vizitatori au fost participanții la simpozion. Misiunea muzeului este axată pe cercetarea, promovarea și valorificarea mărturiilor trecutului, exprimate prin cea mai măreață invenție a umanității – cartea, ca obiect de unicat al patrimoniului cultural de importanță națională și internațională și al artei tipografice, ca sursă primară de informare, mijloc de educație și formare, obiect de studiu complex. Obiectivele prioritare sunt orientate spre: cercetarea științifică, activitatea educațională, de promovare și metodică. Activitatea de cercetare este concentrată asupra studierii și promovării colecțiilor patrimoniale ale BNRM, integrării lor în circuitul științific prin elaborarea cataloagelor de colecție. Principalele subiecte de studiu vizează domeniile „Dezvoltarea tiparului”, „Evoluția sistemelor de scriere”, „Colecțiile personale ale bibliofililor basarabeni”; „Migrarea valorilor culturale” etc. Activitatea educațională prevede organizarea lecțiilor deschise, master-class-uri pe diverse teme ale istoriei cărții și tiparului. De exemplu, primul proiect educațional „Misterele culturii antice” este conceput să familiarizeze publicul

cu istoria dezvoltării sistemelor de scriere și a formei cărții, începând cu cea mai arhaică perioadă. Activitatea de promovare se realizează cu ajutorul excursiilor pentru toate categoriile de vizitatori, discuții, expoziții, mass-media, rețele de socializare. Activitatea metodică prevede consultații, elaborarea recomandațiilor metodice pentru angajații în domeniu. *Muzeul Cărții* va stabili colaborări cu organizațiile bibliofile din țară precum *Societatea Științifică de Bibliofilie și Ex-libris „Paul Mihail” din Moldova*, cu ONG-uri cum ar fi: *Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău”*, reprezentanți ai comunității academice din țară și de peste hotare, școli, gimnazii, licee și universități etc.

Elaborarea proiectului unic este rodul colaborării fructuoase a unei echipe bine consolidate, condusă de directorul general al bibliotecii și angajații secției Carte veche și rară. Implementarea ideii a început cu identificarea spațiului corespunzător. Lucrările de renovare reprezintă diploma de master a unei studente din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea de Arte Plastice și Design. Interiorul a fost restabilit după documente tehnice de arhivă, iar amenajarea s-a făcut în conformitate cu

prevederile în vigoare, orientate să asigure prezervarea pasivă și promovarea patrimoniului cultural. Pentru dotarea tehnico-materială a fost achiziționat echipamentul special, confecționat din metal și sticlă. Nivelul de iluminare a bunurilor culturale a fost proiectat să nu depășească limita accesibilă și să nu provoace sporirea gradului de raze ultraviolete, care sunt dăunătoare documentelor și duc la distrugerea fotochimică. Designul corpurilor de iluminat creează o atmosferă armonioasă, datorită ajustării direcției fasciculelor luminoase și a intensității acestora.

O mare atenție s-a consacrat proiectării primei expoziții. S-a ținut cont de condițiile pe care trebuie să le întrunească un spațiu muzeal modern care prevede ca 50% din suprafață să fie rezervată pentru expoziție, restul spațiului pentru personalul științific. Securitatea perimetrului spațiului muzeal se bazează pe supravegherea permanentă a intrărilor. Fereastra este prevăzută cu gratii și sistem de alarmă modern. Tehnica de etalare a documentelor exclude tensionarea obiectelor, împăturirea și faldaarea lor. Concepția muzeului cărții prevede funcționarea a 2 tipuri de expoziții :

1. Permanente
2. Temporare

Expoziția permanentă va prezenta publicului o parte din patrimoniul cultural documentar al Republicii Moldova, aflat în gestiunea colecțiilor speciale din cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Vizitatorii au ocazia să admire lucrările cele mai reprezentative, valoroase și mai bine conservate. Expozițiile temporare vor activa pe o durată limitată de timp, vor fi tematice și vor extinde anumite secvențe a expoziției de bază. Pe lângă manuscrise, ediții princeps și alte cărți vechi, unice, muzeul prevede expunerea obiectelor și accesoriilor ce țin de tehnica tipografiei: călimări, ornamente tipografice, tiparnițe.

Itinerarul primei expoziții cu genericul „Evoluția cărții în timp și în spațiu” a fost structurată în 12 compartimente tematice, concepute să reflecte dezvoltarea scrisului, evoluția formelor și suporturilor de scriere, istoria cărții, activitatea tipografică în Europa și Țările Românești, arta poligrafică și,

totodată, să pună în evidență rolul social, istorico-cultural și estetic al cărții. Alături de documente sunt expuse și obiecte simbolice, care au tangență cu crearea cărții: pene, călimări, forme tipografice, litere mobile etc.

Primul compartiment „Evoluția sistemelor de scriere” trece în revistă primele forme de comunicare, începând de la cele mai arhaice până la prima revoluție a spiritului uman – apariția scrisului. Vizitatorii vor fi mirați să afle că la realizarea primelor forme de scriere din perioada preistorică era utilizat doar ocrul în toate nuanțele sale și cărbunele din lemn. Cu timpul, scrierea s-a transformat în simboluri în formă de ace sau de cuie, de unde vine și denumirea acestui sistem. Nu mai puțin curios este și faptul că cea mai veche scriere din Europa, poate și din lume, este cea de pe Tăblițele de la Tărtăria, județul Alba (România).

Urmează compartimentul „Cartea manuscris” care accentuează evoluția suportului fizic al cărții. Tăblițele de argilă sumeriene, papirusurile egiptene, sulurile Romei antice, numite volume în limba latină, între secolele al II-lea și al IV-lea d. Hr., au fost înlocuite progresiv de codex, făcut din foi inserate și pliate pentru a forma caiete legate între ele. Din acea perioadă, cartea și-a păstrat întotdeauna această formă. Atenția vizitatorilor va fi atrasă de faptul că în perioada medievală cărțile erau realizate în ateliere numite **scriptorii**, iar cel care avea în grija de aprovizionarea atelierelor cu materia necesară se numea **armarius**.

Cel de al treilea compartiment este axat pe „Istoria tiparului” și personalitățile care au marcat în secolul al XV-lea o nouă epocă a cărții prin inventarea preseii de tipar și a caracterelor mobile. Compartimentul familiarizează cu cele mai vechi cărți tipărite în renumite centre tipografice din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Cea mai veche carte din expoziție este *Comentariile lui Aristotel*, tipărită la Veneția în 1511. Tot aici se regăsește lucrarea lui Stanislav Lubienski *Opera postuma* care provine din Biblioteca Windhagiana. Urmele acestei biblioteci istorice se regăsesc astăzi atât pe continentul european, cât și pe cel american.

În continuare, vizitatorii au rara ocazie să admire operele artiștilor-tipografi, care au contribuit la substituirea cărții-manuscris și au pus bazele culturii laice, înlocuind cultura ecleziastică. În secolul al XVI-lea, imprimarea cărților devine o industrie și apar tipografi umaniști erudiți, care au stăpânit meșteșugul făuririi cărții în întregime. Tipografilor editori ai secolului al XVI-lea le revine meritul în descoperirea manuscriselor scriitorilor antici, greci și latini. O astfel de lucrare este „*Antiquae musicae auctores septem: graece et latine: restituit ac notis explicavit*”, tipărită în 1641 la Amstelodam [Amsterdam], de către Ludovic Elzevir.

Un capitol aparte este dedicat tiparului în Țara Românească unde sunt expuse edițiile de la București și Râmnic, tipărite în limba română, prin contribuția și susținerea domnitorilor și a mitropolitului țării. Cea mai veche carte în limba română păstrată în colecțiile speciale ale instituției este *Apostolul*, tipărit în 1683, la București. Relevante sunt exponatele ce reprezintă tiparul în Moldova. Publicul poate face cunoștință cu edițiile ieșite de sub teascurile primei tipografii private din Moldova, cea a lui Duca Sotiriovici, care a activat la Iași între 1745-1752. Proprietarul acestei tipografii a venit la Iași, fiind invitat de domnitorul Constantin Mavrocordat, pentru a satisface cererile de carte ale Mitropoliei Moldovei. Importantă este lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Scrisoarea Moldovei*, tipărită la Mănăstirea Neamț, în 1825. Mănăstirea Neamț s-a afirmat ca o importantă vatră de cultură românească încă din secolul al XV-lea prin înființarea atelierelor pentru caligrafi, copişti și miniaturişti. Inedit pentru această lucrare este „blestemul” înșirat pe primele pagini. Tot în acest compartiment, utilizatorii pot vedea manualele lui Gheorghe Asachi, scrise cu alfabet de tranziție, introdus după 1840 în toate teritoriile locuite de români, în care caracterele chirilice erau amestecate cu cele latine. Gheorghe Asachi a realizat saltul calitativ de la un învățământ pe baza textelor religioase la o instruire modernă în bază de manuale.

În cadrul *Muzeului* au fost expuse și edițiile basarabene. Teritoriul dintre Prut și

Nistru a rămas receptiv la valorile spirituale strămoșești în pofida tragicului eveniment din 1812. Compartimentul familiarizează cu primele lucrări realizate în teritoriul actual al Republicii Moldova. Este expus *Ceasoslovul* realizat de Mihail Strelbițchi la Dubăsari, în 1794, și reflectată contribuția mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni pe tărâmul tipografic, care, prin tipărirea cărților religioase, a introdus în biserică limba română. Este remarcabilă și activitatea cărturărească a preotului Mihail Ciachir, care a luat parte, alături de ieromonahul Gurie (Grossu), viitorul mitropolit Gurie, la restabilirea tipografiei moldovenești. Un al aport fiind traducerea *Vechiului Testament* și *Noului Testament* în limba găgăuză. În 1841 apare și la Chișinău prima tipografie privată condusă de armeanul Akim Popov. În această tipografie au apărut lucrările autorilor autohtoni precum Ion Donceev și alții.

Publicațiile periodice, deși apărute în Basarabia extrem de târziu, atrag atenția prin valoarea lor informativ-educativă. Prima jumătate a secolului al XIX-lea nu a cunoscut niciun titlu și niciun exemplar de ziar sau revistă! Abia în anul 1854 autoritățile au consimțit să apară în limba rusă *Бессарабские областные ведомости*. La 1 iulie 1867, s-a putut obține aprobarea pentru apariția revistei clericale *Кишиневские епархиальные ведомости*, atât în limba rusă, cât și în limba română. Presa basarabeană prezintă un interes deosebit prin faptul că a promovat literatura realistă, cu un pronunțat specific național. În aceste publicații își editau creația autorii autohtoni.

Instaurarea păcii în 1918 a contribuit la dezvoltarea activității tipografice în Basarabia și la marcarea începuturilor epocii contemporane în istoria cărții în spațiul nostru istoric. Utilizatorii au ocazia să admire documentele din colecția Tiraspol-Balta, editate în perioada interbelică, care reflectă producția editorială realizată în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, înființată în 1924 în stânga Nistrului. Majoritatea cărților au fost editate la Editura de Stat a Moldovei și acoperă domeniile: agricultură, medicină, social-politic, tehnică, manuale editate în limba

română. Alfabetul latin a fost introdus oficial în Transnistria la finele anului 1931 și a fost utilizat în perioada anilor 1932-1938. Aceste documente prezintă un mare interes pentru istoria și cultura noastră.

Cărțile minuscule sunt considerate ediții bibliofile datorită mărimilor. Cele mai mici cărți din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, adevărate bijuterii ale tiparului, ce prezintă interes ca opere de artă și ca obiect de curiozitate, sunt: *Cornul* (11-15 mm), păstrată într-un medalion de metal cu dimensiunile 20x15 mm. *Городу войны 1812 года* (25x17 mm), editată către 100 de ani de la Războiul din 1812. Ediția suvenir ilustrată de pictorul Ilie Bogdesco *Punguța cu doi bani* (60x40 mm); *Memento mori* (110x75mm), ediția bibliofilă, tipărită cu prilejul jubileului de 150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu.

Compartimentul dedicat ex-librisului, un element special în decorarea cărților, atrage atenția asupra proprietarului cărții. Ele sunt aplicate atât pe partea posterioară, cât și pe cea superioară a copertii, fiind decorate adesea cu folie de aur. Asemenea elemente își puteau permite doar oamenii înstăriți și reprezentanții caselor regale. Ex-librisul a apărut în secolul al XV-lea, în Germania și multă vreme a fost singurul ornament al cărților. În compartiment este prezentat ex-librisul regelui Carol I, ex-librisul olograf al scriitorului și omului politic Mihail Kogălniceanu și ex-librisul lui Ivan Liprandi, ofițerul rus care și-a vândut o parte din biblioteca personală primei

Bibliotecii Guberniale, deschise la Chișinău în 1832.

Încheie întinerarul expoziției compartimentul dedicat legăturii cărților, în cadrul căruia cartea este prezentată ca obiect de artă, la realizarea căreia au fost utilizate tehnici speciale, materie primă de cea mai înaltă calitate, iar pentru ornarea lor au fost utilizate metale nobile și pietre semiprețioase. Copertarea modernă își are începuturile încă din cele mai vechi timpuri. Primele coperti reprezentau două plăci din lemn, os sau metal, fixate cu o curea sau balama. Partea interioară a plăcii era acoperită cu un strat subțire de ceară pe care se incrusta informația necesară. Incrustarea cu aur a fost împrumutată de europeni din Persia și Arabia în secolele XV-XVI-lea. Vizitatorii au ocazia să admire coperti inedite, executate în tehnica filigranului, ștanțate sau sculptate în metal sau os, ornamentate cu pietre semiprețioase.

Prezența *Muzeului Cărții* în Biblioteca Națională creează o atmosferă emoțională, culturală și spirituală unică, care permite vizitatorului să simtă unicitatea acestei instituții. Prin crearea *Muzeului Cărții*, biblioteca își consolidează poziția sa ca centru al culturii naționale și contribuie la revigorarea memoriei colective a societății moderne, la aprecierea și punerea în valoare a patrimoniului cultural. Noua formă inovațională de promovare și valorificare a patrimoniului cultural va permite includerea Bibliotecii Naționale în întinerarul turismului cultural moldovenesc.